

Kommentarer fra Fuglehundklubbenes forbund (FKF) på innkomne klager i forbindelse med tillatelser til utsetting av rapphøns og fasaner for FKF-tilsluttede arrangørklubber

Historisk bakgrunn

Den første lavlandsprøven i Norge ble arrangert i Skjeberg i Østfold for nærmere 110 år siden og har vært arrangert årlig siden, med naturlige unntak. Gjennom mange år har det også blitt avholdt prøver i Vestfold, Hedmark og Rogaland. Det arrangeres to høystatusløp årlig – Norgesmesterskap og Unghundmesterskap. Førstnevnte kan tildeles Hans Majestet Kongens Pokal.

Raseutvikling og avprøving av stående fuglehunder

Raseklubbene i Fuglehundklubbenes Forbund (FKF) er delegert raseansvaret fra Norsk Kennel Klub (NKK). I Norge er det stort sett stående fuglehunder som blir benyttet på fuglejakt.

Avl er internasjonalt. I Europa er lavlandsprøver den eneste prøveformen vi alle har felles og kan sammenligne hundemateriale på for avlsmessige formål. Verdensmesterskapet er også på lavland med viltartene fasan og rapphøns.

Ved avprøving av hver enkelt hund blir egenskaper registrert som er viktig data for de respektive avlsråd for stadig forbedring av rasene. Hundene slippes parvis, av søker et angitt område, stivner til «stand» når de er nær fugl og skal gå frem på førers ordre for å få fuglen på vingene. Hunden skal forholde seg i ro straks fuglen tar til vingene.

Fugl i kulturlandskapet i Europa

Internasjonalt er det landbruksrelaterte forhold som gjør at bestandene av rapphøns og fasaner sliter, bl.a storskala driftsmåter i landbruket (mangel på variasjon), bruk av sprøytemidler mot ugress og insekter, som bl.a reduserer insektbestandene (-75% i Europa de siste årene), som igjen påvirker fuglelivet. Ett eksempel er at det er etablert et felles rapphønsprosjekt mellom flere europeiske land (www.northsearegion.eu/partridge) med mål om å legge forholdene bedre til rette for rapphøns i kulturlandskapet i Europa. Det er landbruksrelaterte problemer som gjør at bestandene sliter, dette gjelder både i Europa og i Norge.

Om utsetting og spredning av arter i Norge

I Norge har man lang tradisjon for å sette ut ørret fra settefiskanlegg, selv om man vet at dødeligheten på settefisken er høy. Det oppdrettes fjellrev for utsetting i Norsk natur fordi fjellreven er utryddingstruet. Ingen av disse artene regnes som fremmede organismer. Det er var først ved forskrift i 2016 at rapphøne og fasan ble innlemmet i regelverket for fremmede organismer. Fasan er en innført art, men Artsdatabanken anser nå fasan som naturlig forekommende i Norge (se også svar til NOAH pkt 1).

Generelt om klagene

Utsetting av rapphøns og fasan er viktig for utvikling av fuglehundrasene og derigjennom for human jakt. Rapphøns har vært satt ut i nærmere 100 år og fasan i flere tiår. Vi er ikke kjent med noen påvist negativ effekt knyttet til naturmangfoldet, noen vi kommer tilbake til i våre kommentarer. Samtidig er det nå fastsatt et nytt regelverk og FKF har i god dialog med myndighetene (Miljødirektoratet og Mattilsynet) utarbeidet retningslinjer som alle klubbene vi her representerer er forpliktet til å følge, også som en del av Miljødirektoratets vedtak. Formålet med å lage retningslinjer for utsetting av fugl

er å bidra til bedre tilpasning til miljøet før utsetting og øke overlevelse på lang sikt, blant annet gjennom habitatforbedrende tiltak og å redusere naturlig predasjon. Instruksen er basert på en litteraturgjennomgang av vitenskapelig litteratur og erfaringer fra de som driver kommersielt med jakt og trening i andre land.

Vi har derfor en situasjon som bedre enn noen gang vil sikre at hensynet til dyrevelferd og naturmangfoldet vil bli ivaretatt på en god måte. Etter vår vurdering har vi nå fått utarbeidet klarere regler, bedre myndighetskontroll og grundig rapportering tilbake til myndighetene. Dette innebærer igjen at myndighetene etter årets prøvesesong vil få bedre dokumentasjon om de faktiske forhold enn de har hatt tidligere. I tillegg er det som del av det aktive arbeidet i dialog med myndighetene igangsatt bedre risikoreduserende tiltak. Vi mener derfor det nye regelverk, instruks for utsetting, rapportering og krav i tillatelsene innebærer at hensynet til dyrevelferden og naturmangfoldet er hensyntatt på en velbegrunnet og god måte. Vi ser intet grunnlag for å anføre at et «føre var prinsipp» skal medføre avslag, det er jo snarere slik at det nye regelverk, instruks mv og Miljødirektoratets søknadvurdering og krav ved tillatelsene, bedre enn noen gang sikrer ivaretagelse av dyrevelferd og naturmangfoldet.

Kommentarer til NOAH sin klage

Utsagn fra innledningen: *NOAH var heller ikke gitt mulighet til å kommenter eller sende innspill til den nevnte instruksen (lavland) som ble offentliggjort kun etter forespørsel av NOAH etter at tillatelser hadde blitt gitt.*

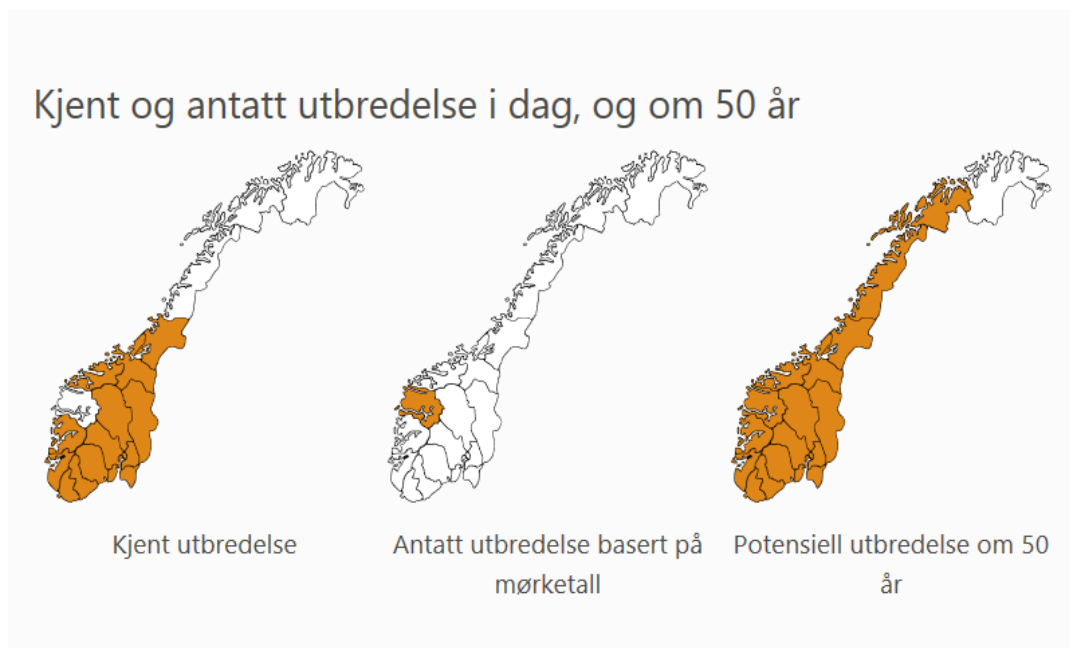
Kommentar: denne instruksen er FKF's egen arbeidsinstruks som skal regulere måten fugl blir satt ut på. Instruksen bygger på vitenskapelig dokumentasjon og erfaringer fra profesjonelle aktører, og følger «best practice» retningslinjer som er gjeldende i andre land. Denne instruksen ble utformet i samarbeid med Miljødirektoratet, slik at de tidsfrister og prosedyrer som er gitt skal være i henhold til gjeldende regelverk.

Punkt 1: *Miljødirektoratet har anvendt vekt på føre-var prinsippet uriktig ved vurdering av skade på naturmangfoldet*

Kommentar: Fasan (*Phasianus Colchicus*) og rapphøns (*Perdix perdix*) har vært i Norge i lang tid. Artsdatabankens fremmedartsvurdering for fasan er lav risiko. Det vil si at arten har begrensa invasjonspotensiale, og ingen kjent økologisk effekt per i dag. Arten vurderes til å ikke påvirke norsk natur i vesentlig grad. Artsdatabanken skriver videre i sin konklusjon: «*Fasanen regnes som etablert i Norge siden den hekker regelmessig. Den økologiske effekten er trolig lav, og det samme gjelder spredningspotensialet. Samlet sett gir dette risikokategorien "ingen kjent risiko" (NK), men tenderer mot risikokategorien "Lav risiko" (LO) på grunn av at arten har en stabil bestand og at den kan ha en potensiell økologisk effekt på stedege arter*». Merk at formuleringen «potensiell» benyttes. Det betyr at etter mange år med utsettinger, ikke finnes noen kjent effekt, men at en slik effekt heller ikke kan utelukkes for fremtiden. Ett eksempel på slik potensiell effekt kan være at det settes ut for mange

I kriteriebruken for økologisk effekt (kriterie D og E) og vurderingen av fare for overføring av parasitter og patogener (I-kriteriet) havner fasan i kategorien «ingen kjent effekt». Når det gjelder kjent og antatt utbredelse nå, og om 50 år, vurderes arten til å ha spredningspotensiale til å kunne kolonisere områder opp til Troms og Finnmark (**figur 1**), og artsdatabankens vurderingen av

potensiell utbredelse lyder slik: «Med en klimaforbedring kan man ikke utelukke at arten vil etablere seg i Troms og Finnmark»¹.

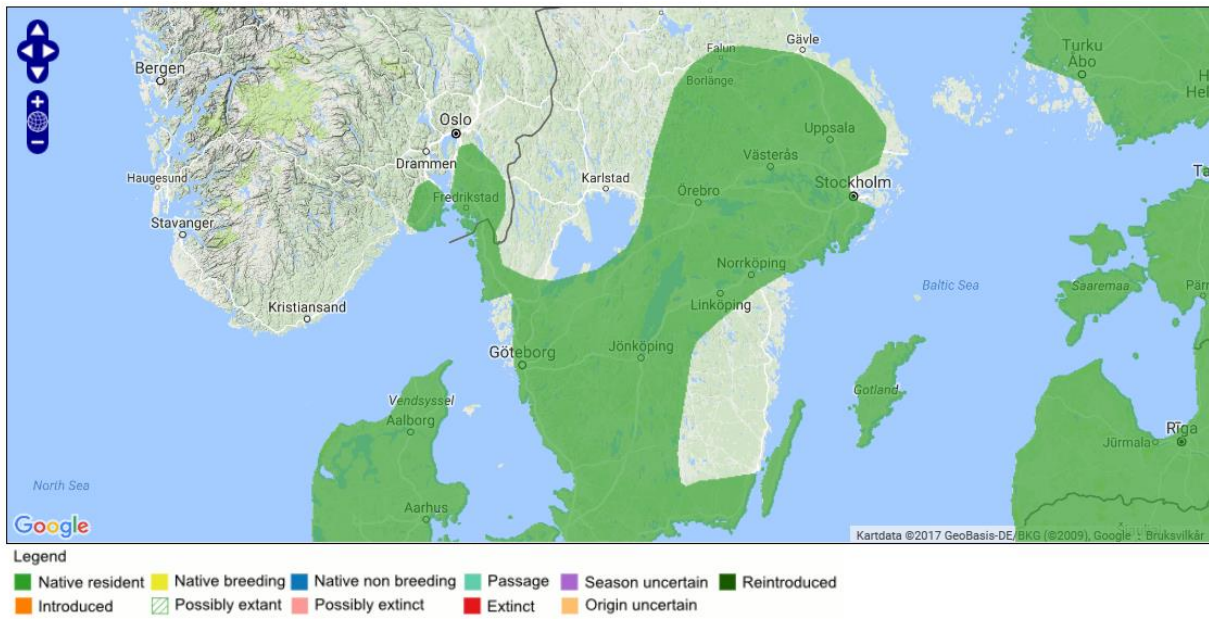

Figur 1. Artsdatabankens kart over kjent, antatt utbredelse og potensiell utbredelse om 50 år for fasan. Kilde: Artsdatabanken (skjermdump 1. august 2018).

Det er beskrevet at rapphøns innvandret fra sør-Sverige og etablerte seg i Østfold i 1733. I 1811 beskrev zoologen R. Collet at rapphøns innvandret fra Sverige. Arten har således vært etablert i Norge i over 200 år. Den har imidlertid alltid variert mye i antall, og nedgangen i bestanden begynte samtidig med økningen i bruk av kjemikalier i jordbruket. I Norsk rødliste for arter er Rapphøne vurdert til å være regionalt utdødd. Rødlister vurderingen er som følger: “Arten etablerte seg som hekkefugl i Norge mot slutten av 1800-tallet og var i en periode tallrik på Østlandet og nord til Trøndelag (Haftorn, 1971). Særlig kalde vintre, som på 1940-tallet, gjorde trolig at arten gradvis forsvant. Enkelte hekkende par hos oss nå består trolig bare av utsatte fugler. Sterk nedgang i Europa fra 1980 til ca. årtusensskiftet, men bestanden ser her ut til å ha stabilisert seg på et lavt nivå etter det (EBCC 2014). Arten plasseres til rødlistekategori RE» (Regionalt utdødd).

På artskartet til IUCN (se **Figur 2**), vurderes rapphøns til å ha et naturlig utbredelsesområde langs kysten av sør-Sverige og inn i Norge (Østfold og Vestfold). Merk at her regnes ikke Mjøsoområdet med som en del av det naturlige utbredelsesområdet, slik artsdatabanken har vurdert utbredelsesområdet til rapphøns. Det er ikke jakttid på rapphøne, dvs. arten er fredet i Norge.

¹ <https://www.artsdatabanken.no/Fremmedarter/2018/N/1185>

Figur 2. Utbredelseskart for rapphøne. Kilde: BirdLife International (2017) Species factsheet: *Perdix perdix*. Downloaded from <http://www.birdlife.org>.

Tidligere har det vært bestander av rapphøns som har reprodusert naturlig helt frem til 1970-årene i Hamar-området. Rapphøns finnes viltlevende i naturlige bestander i sør-Sverige og det er kjent at de vandrer inn i Norge. Fasan- som nå stammer fra utsetninger - kan også overleve og reprodusere naturlig (se figur 2 og 4). Det finnes flere eksempler på at fasan reproduserer naturlig i Hamar området og i sør-Norge ellers. Fasan har også definert jakttid, selv om det ikke jaktes fasan i særlig grad i Norge. Det er først i 2016 at rapphøns og fasan ble ansett som «fremmede organismer». Utsetting av disse fuglene har pågått over mange 10-år uten at de ble betraktet som «fremmede organismer». Det finnes, så vidt vi kjenner til, ingen dokumentasjon på at slik utsetting har påført skade eller uheldige følger på naturmangfoldet. Med tanke på økt tetthet av fugl innenfor et avgrenset areal, så er ikke utsetting av rapphøns og fasaner i nærheten av de tettheter som «Stokkandsaken» opererte med, og som VKM vurderte til å kunne gi økt konkurranse om ressurser. En oversikt over foreløpige tall på antall fugler som skal settes ut er gitt i tabell 1.

Tabell 1. Oversikt over størrelse på areal, antall fasan og rapphøns, samt beregnet tetthet per km² for fugler som skal settes ut i 2018.

Klubb	Størrelse på terreng i km ²	Antall fasan	Antall rapphøns	Tetthet fasan	Tetthet rapphøns	Samlet tetthet per km ²
Østfold FHK	57	150	359	2,6	6,3	8,9
Hedopp FHK	54	800	200	14,8	3,7	18,5
Tjølling JFF	16	380	100	23,8	6,3	30,0
Rogaland FHK*	0	0	0	0,0	0,0	0,0
Norsk Breton Klubb	30	600	300	20,0	10,0	30,0
Vestfold FHK	7,5	150	75	20,0	10,0	30,0

*Rogaland FHK har bestemt seg for å ikke sette ut fugl i 2018, pga god naturlig reproduksjon.

På de arealene det settes ut fugl, settes det ut mellom 3-24 rapphøns eller fasan per km², og som samlet sett gir relativt lave tettheter (mellom 9-30 individer/km², se **tabell 1**). Faren for genetiske effekter på ville bestander er heller ikke noen problemstilling her, siden alle individer av disse artene antas å komme fra tidligere utsetninger.

NINA rapport nr. 1178² har gjennomført en vurdering av jaktbart småvilt i Norge og vi siterer kapittel 4.15.2-4.15.4 om fasan:

4.15.2 Oversikt over jaktstatistikk, herunder jaktuttak og geografisk fordeling av uttaket

Gjeldende jakttider; hele landet fra 01.10 til og med 15.10. I dag inngår ikke antall felte fasaner i SSBs jaktstatistikk da antallet felte individer er for lavt. En må helt tilbake til sesongen 1978/79 og 1979/80 for å finne et antall som da var 1100 -1800 individer for Norge.

4.15.3 Dagens utfordringer og kunnskapsbehov

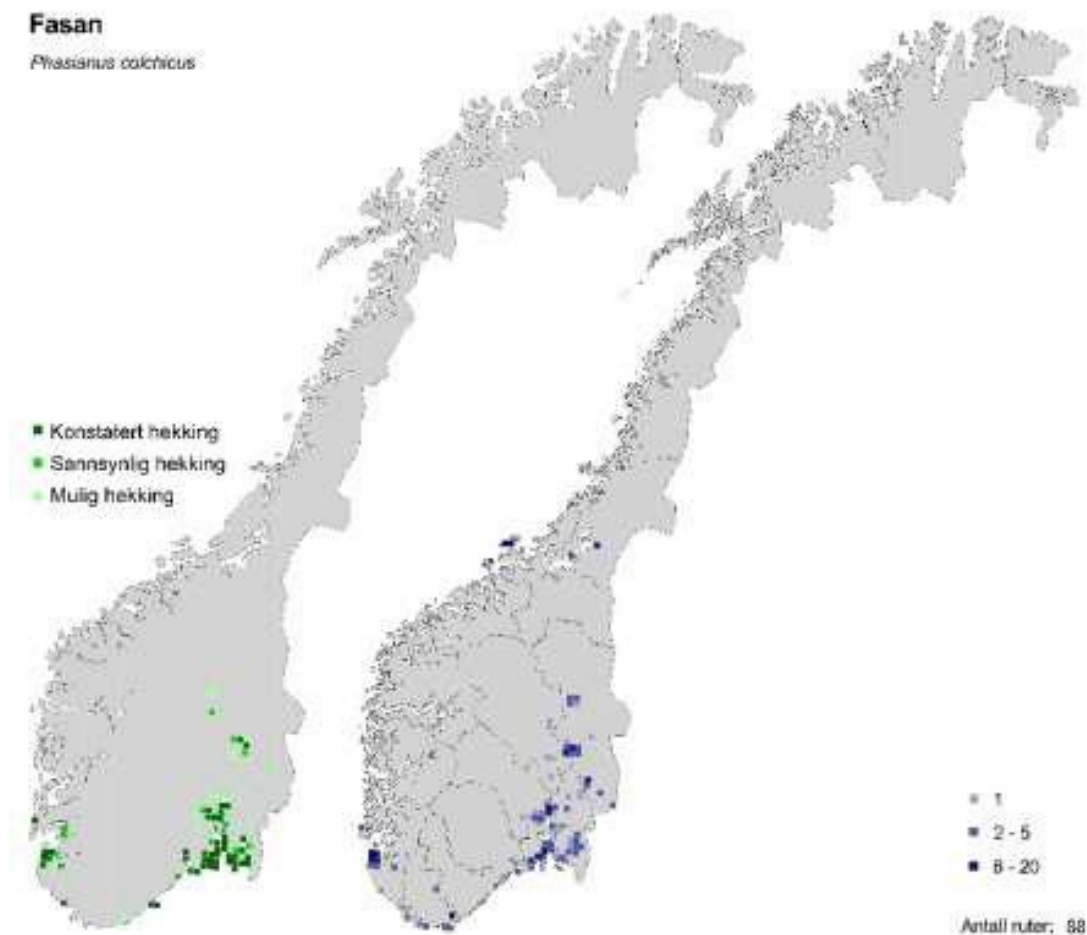
Det foreligger i liten grad informasjon om hvor mye fasan som fortsatt settes ut i Norge. Det er kjent at det i regi av HedOpp fuglehundklubb settes ut fasaner i Mjøsområdet, og trolig av flere andre fuglehundklubber i området rundt Oslofjorden og sørover, men slik statistikk er lite tilgjengelig eller fraværende. En samlet oversikt over antall utsatte og skutte fasaner på landsbasis kunne vært nyttig å ha for forvaltningen.

4.15.4 Framtidige behov for tiltak (forskning, forvaltning, informasjon mv.)

Ingen spesielle behov synes å være tilstede utover det som nevnes under **kap 4.15.3**.

---

² Pedersen, H.C., Follestad, A., Gjershaug, J.O. & Nilsen, E. 2016. Statusoversikt for jaktbart småvilt- NINA Rapport 1178. 258 s.

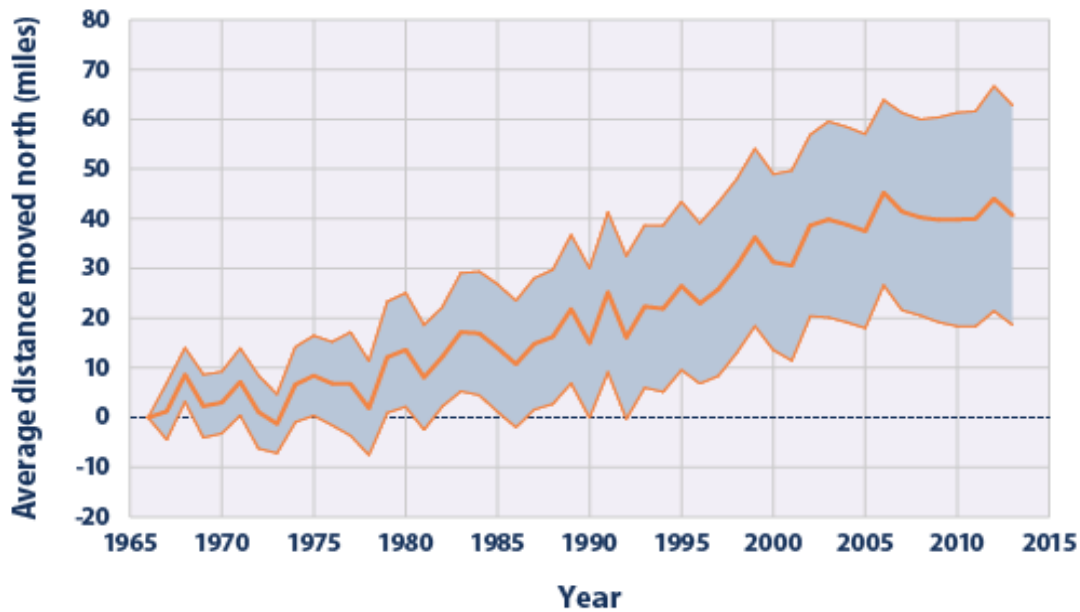
Figur 4. Utbredelseskart for hekkende (til venstre) og overvintrende (til høyre) fasan i Norge. Hekkekartet har data inntil 1994 og vinterkartet data fra perioden 1994 – 2003. Symboler i hekkekartet viser sannsynlighet for hekking, symbolene i vinterkartet er skalert ut fra antall overvintrende individer (kart etter Gjershaug et al. 1994 og Svorkmo-Lundberg et al. 2006).

Sitat slutt.

I NINA rapport 1178 vurderes det at utsettinger av fasan ikke har noen kjente negative effekter på naturmangfoldet, og at det derfor ikke er nødvendig å gjennomføre noen spesielle tiltak eller øke kunnskapsbehovet.

På bakgrunn av ovennevnte dokumentasjon mener vi at utsetting i det omfanget som har vært drevet over flere 10-år, ikke har påviselige negative effekter på naturmangfoldet. Denne problemstillingen er trolig mye mer omfangsrik når det gjelder planter som sprer seg fra private hager, endrede driftsmåter i landbruket som påvirker insektlivet negativt eller arter som påvirkes av et endret klima. For raphøns og fasan sitt vedkommende kan det se ut som endringer i klima kan være gunstige for artene på lengre sikt. Blant annet har en studie av 305 ulike fuglearter vist at over en 50-års periode har flyttet senter for sine utbredelsesområder 40 miles (65 km) nordover (**figur 3**). Dette er en prosess som ikke går an å reversere. Se også artsdatabankens vurdering av spredningspotensial når det gjelder fasan (**figur 1**).

Figure 1. Change in Latitude of Bird Center of Abundance, 1966–2013

Figur 3. Hvordan 305 fuglearter gradvis har forflyttet sitt utbredelsesområde nordover. Kilde: National Audubon Society, 2014

Punkt 2: Utsetting av fasan og rapphøns for jakhundtrening bryter dyrevelferdsloven

Kommentar: Under jaktprøve eller trening skjer det ikke avliving av dyr, slik at dyrevelferdslovens (DVL) §12 ikke er relevant.

Vedrørende DVL §3: under trening eller jaktprøve vil en fugl kanskje bli skremt opp en eller to ganger i løpet av en dag. Etter vårt skjønn er ikke dette å anse som vesentlig større påkjenninger eller belastninger, enn en viltlevende fugl må forholde seg til for å unngå naturlige predatorer som rev, grevling, katter eller rovfugler. Feltforsøk med radiomerket rype (jaktprosjektet 1999-2004 i regi av NINA, ledet av Hans Chr. Pedersen) viste at jakthunder finner om lag halvparten av de fuglene som faktisk befinner seg i et gitt område. Dette tilsier at selv om det er flere fugler samlet på et lite område, vil ikke alle disse bli funnet/forstyrret.

Vedrørende DVL §§14 og 28: Tidligere praksis for noen klubber var å sette fugl direkte ut i terrenget, uten noen form for akklimatisering, ut over det at fuglene oppholder seg i volierer (flyvebur). Slik praksis heller mer i retning av å hensette dyr i «hjelpeløs tilstand» direkte fra oppdrettsfarm, enn hva den nye instruksjonen sier. Instruksjonen krever nå at fuglen akklimatiseres på stedet før den slippes fri, og at den har tilgang til mat, vann og skjul på stedet der den settes ut. Forskning på utsettingsmetoder for rapphøns i Europa viser tydelig at hos foreldre-oppfostrede rapphøns³ og rødhøns (*Alectoris*

³ Rymesova, D., Tomasek, O., & Salek, M. (2013). Differences in mortality rates, dispersal distances and breeding success of commercially reared and wild grey partridges in the Czech agricultural landscape. *European Journal of Wildlife Research*, 59(2), 147-158.

Rufa)⁴, var overlevelsen langt høyere, enn for fugler oppfostret i klekkerier og satt direkte ut i naturen. Rapphøns har høy naturlig dødelighet, og kompensere for dette ved å legge flere egg, det vil si at det er en art som satser på rekrutteringspotensialet (r-selektert), fasaner har noe bedre overlevelse og legger ikke like mange egg og som tidligere vist, overvintrer de flere steder i landet og reproducerer naturlig. All utsetting i regi av fuglehundklubbene har som mål å gjøre fuglene viltlevende, og det er i ingens interesse at fuglene skal dø kort tid etter utsetting. Dette handler jo også om økonomi for klubbene, da innkjøp av fugl for utsetting er kostbart. I tillegg legges det ned en betydelig dugnadsinnsats i forbindelse med oppfostring av kyllinger, biotopfremmende tiltak og jakt på smårovvilt. Bedre akklimatisering og økt overlevelse er også grunnen til at den tidligere gjeldende dato (20. juli som seneste frist) nå er fjernet. Det kan se ut som at denne datoen ble satt med tanke på jakt på ender som starter 21 august, mens trening og jaktprøver på rapphøns og fasan først skjer i slutten av september (når kornåkrene er tresket) og til tidlig november. Kyllinger som settes ut før den 20. juli er sjelden tilstrekkelig utviklet og robuste nok til å ha gode muligheter for å overleve på lang sikt. I tillegg vil mange da stryke med under skurtresking. Derfor er nå seneste dato for utsetting endret til senere på høsten, for å gi de bedre muligheter til å tilpasse seg og overleve i det nye miljøet gjennom preging på stedet før endelig utsetting.

Vi minner også om at det fortsatt er vanlig praksis mange steder å sette ut settefisk av ørret for å kompensere for ugunstige miljøforhold, men at det nå arbeides mer med å legge miljøforholdene bedre til rette for fisken, slik at behovet for utsettinger reduseres. Det er samme tankegang som for den nye instruksjonen om utsettingsmetoder, å gjøre miljøforholdene bedre for fugler som lever i kulturlandskapet, og at man på lang sikt slipper å sette ut så mange individer for å holde levedyktige bestander.

Punkt 3: Manglende vurdering av andre negative effekter av utsettingen

Kommentar: Når det gjelder helsemessige effekter, er all fugl som skal tas ut fra oppdrettsfarmer kontrollert av veterinær, og de er behandlet for hakeorm før transport/overlevering til klubb som skal sette ut fugl. Lyme Borreliose er naturlig forekommende i Norge og det er smågnagere, fugl generelt og hjortevilt som er mellomvert. Vi kan vanskelig se at dette vil medføre en sterkt økning i antall tilfeller av borreliose i Norge, da det er flere forhold som samvirker om årsakene til økning og spredning i forekomst av flått⁵. Normalt er det høye tettheter av hjortevilt (vanligvis rådyr, men også hjort og elg) i kulturlandskapet der rapphøns og fasaner oppholder seg, og flere studier tyder på at hjortevilt fungerer som et «renseanlegg» for spredningen av borreliose⁶.

---

⁴ Perez, J. A., Sanchez-Garcia, C., Diez, C., Bartolome, D. J., Alonso, M. E., & Gaudioso, V. R. (2015). Are parent-reared red-legged partridges (*Alectoris rufa*) better candidates for re-establishment purposes? *Poultry Science*, 94(10), 2330-2338.

⁵ Myrsetrud, A., Easterday, W. R., Stigum, V. M., Aas, A. B., Meisingset, E. L., & Viljugrein, H. (2016). Contrasting emergence of Lyme disease across ecosystems. *Nature Communications*, 7.

⁶ Pacilly, F. C. A., Benning, M. E., Jacobs, F., Leidekker, J., Sprong, H., Van Wieren, S. E., & Takken, W. (2014). Blood feeding on large grazers affects the transmission of *Borrelia burgdorferi sensu lato* by *Ixodes ricinus*. *Ticks and Tick-Borne Diseases*, 5(6), 810-817.

Siden det settes ut relativt få fugler per arealenhet, og at denne praksisen allerede har pågått over flere 10-år, kan vi vanskelig forestille oss at det blir noen overveiende fare for økning i viltpåkjørsler i fremtiden.

Når det gjelder foringsstasjonene vil disse bli tatt ned/stengt en tid etter utsetting, slik at de ikke vil være tilgjengelige for andre ville dyr. Vi har undersøkt hvilket for som benyttes av de ulike klubbene og kan nevne at i Skogbygda (NBK/Stian Aaserud), Hedmark og Oppland FHK og Østfold FHK benyttes utelukkende hvete, som kjøpes av bønder lokalt. Dette gjøres fordi bøndene er veldig redd for å få floghavre i sine åkre. Foret er derfor produsert lokalt og uten noen form for tilsetningsstoffer. Ved behov vil det bli foretatt støtteforing vinterstid.

Punkt 4: *Utsetting av fasan og raphøns gir grunn til fare for unødig lidelse som bør anses overveiende ift. hobbyrelaterte interesser.*

Kommentar: Lavlandsprøver pågått i Norge i 110 år. Gjennom Norsk kennel klubb (NKK) er prøvegrenen «lavland» tildelt status til å kunne dele ut kongepokal. Hvert år kåres det en Norgesmester på «lavland», og lavlandsprøver har stor betydning for utvikling av jakthunder, ikke bare her i Norge, men i hele Europa. Gode jakthunder er en forutsetning for å kunne drive en forsvarlig jakt og ikke minst til bruk for ettersøk av skadet vilt. Vi minner nok en gang om at det her ikke drives jakt på raphøns eller fasan under trening eller jaktprøver. Årlig går rundt 50-60 000 personer på rypejakt, og mer enn halvparten av disse jakter med hund⁷. Å påstå at å trene jakthund på utsatt fugl ikke er en viktig samfunnsinteresse, dersom den indirekte kan berøre flere tusen personer årlig, kan nok diskuteres. Det er nettopp gjennom tilbudet om lavlandstrening at mange som bor i urbane strøk, og med lang vei til fjellområder, trener sine jakthunder ut over høsten. Ut over dette, setter mange folk pris på å se fasaner og raphøns i sitt nærmiljø.

Punkt 5: *Om noen vilkår fastsatt i tillatelsen*

Kommentar: Det er feil å påstå at raphøns ikke settes ut for å bli ville. Instruksen sier det skal gå minst 14 dager fra fuglene settes ut til de kan trenes på, men MD har her satt 20 dager som krav. Det vil si at MD har satt strengere krav til de klubbene som skal sette ut fugl, enn hva som står i instruksen. Dette vil klubbene forholde seg til. Når det gjelder «forsiktig skremming» for å trene på «anti-predator adferd» er dette rådet hentet fra vitenskapelig dokumentasjon, hvor kyllinger fra raphøns og rødthøns som er oppdrettet i klekkerier, uten kontakt med voksne fugler ikke adapterer adferd som gjør den i stand til å respondere riktig på potensielle farer. Denne adferden vil kyllingene lære dersom den vokser opp sammen med enten voksne fugler, eller fosterforeldre (f.eks

---

⁷ Andersen, O., Kaltenborn, B. P., Pedersen, H. C., Storaas, T., Faye-Schjøll, E. & Solvang, H. 2009. Spørreundersøkelse blant rypejegere etter jakt sesongen 2006/07. Datagrunnlaget og noen sentrale funn fra Rypeforvaltningsprosjektet 2006-2011 - NINA Rapport 379: 44 s.

dverghøns). Det er vist tydelig at overlevelse hos fugl som har adaptert anti-predator adferd har langt bedre mulighet til å overleve i naturen enn fugl som settes ut direkte fra oppdrettsfarm^{3, 4, 8, 9, 10, 11}.

Kommentarer til NOFs klage

Påstand: *Mange av temaene både VKM og MT adresserte rundt utsettingene av stokkand har høy aktualitet også for utsetting av fasan og raphøns*

Kommentar: Fuglene blir ikke satt ut for å jaktes på (skytes). Det er heller ikke jakttid på raphøns. Det blir ikke satt ut store konsentrasjoner av fugl (3-30 stk/km²). Fuglen som blir satt ut forvilles over større områder.

Påstand: *Viser til MD «kunnskapsgrunnlaget er mangelfullt og i hvilken grad store konsentrasjoner av utsatte fugler lokalt bidrar til næringskonkurranse og fortregning av stedegne arter.»*

Kommentar: Se svar til NOAH pkt 1.

Påstand: *Fremmede arter kan utgjøre en økologisk belastning for naturmangfoldet, inkludert viltfuglbestander.*

Kommentar: Raphøns og fasan ble først oppført som «Fremmede organismer» i 2016. Tiltak i kulturlandskapet for å legge til rette for fasan og raphøns gir også mange andre fuglearter. De settes heller ikke ut i så store konsentrasjoner at det er påvist noen negative effekter på naturmangfoldet i løpet av de 10-årene denne aktiviteten har pågått.

Påstand: *Fasan og raphøns ikke viltlevende bestander i Norge*

Kommentar: Se svar til NOAH pkt. 1.

Påstand: *Arten regnes som utdødd i Norge.*

Kommentar: Artsdatabankens vurdering er Regionalt utdødd, men raphøns kan, som tidligere omtalt naturlig vandre inn i sør-øst Norge fra Sverige. Se også **figur 3**.

---

⁸ Perez, J. A., Alonso, M. E., Gaudioso, V. R., Olmedo, J. A., Diez, C., & Bartolome, D. (2004). Use of radiotracking techniques to study a summer repopulation with red-legged partridge (*Alectoris rufa*) chicks. *Poultry Science*, 83(6), 882-888.

⁹ Beani, L., & Dessi-Fulgheri, F. (1998). Anti-predator behaviour of captive Grey partridges (*Perdix perdix*). *Ethology Ecology & Evolution*, 10(2), 185-196.

¹⁰ Gaudioso, V. R., Perez, J. A., Sanchez-Garcia, C., Armenteros, J. A., Lomillos, J. M., & Alonso, M. E. (2011). Isolation from predators: a key factor in the failed release of farmed red-legged partridges (*Alectoris rufa*) to the wild? *British Poultry Science*, 52(2), 155-162

¹¹ Perez, J. A., Alonso, M. E., Prieto, R., Bartolome, D., & Gaudioso, D. V. R. (2010). Influence of the breeding system on the escape response of red-legged partridges (*Alectoris rufa*). *Poultry Science*, 89(1), 5-12.

Påstand: Fremmede arter har vært en av de sentrale driverne i dokumenterte utryddelse av fuglearter på global basis, og er en av påvirkningsfaktorene for nedgangen hos mer enn halvparten av verdens truede fuglearter.

Når det gjelder rapphøns, er bestanden blitt sterkt redusert i store deler av Europa grunnet endringene i kulturlandskapet – sprøytemidler, slutt på vekselbruk, mangel på kantsoner og insekter, etc. er forhold som har rammet biodiversiteten i kulturlandskapet. Vi ser dette også har gått hardt utover flere insektarter og sangfugler. Vi kjenner ikke til noe dokumentasjon som tilsier at rapphøns eller fasan har fortrenget eller negativt påvirket noen arter som lever i kulturlandskapet i Norge og ellers i Europa.

Påstand: Etter vår mening må samfunnsnyttene av utsetting av fremmede fuglearter for jakttrening sies å være lav.

Kommentar: Besvart under NOAH punkt 4.

Påstand: Miljøforvaltningen må finne det paradoksalt at søker ønsker å påvirke økosystemene negativt gjennom utsetting av fremmede arter, for å drive jakt på våre stedegne fuglearter, der jakt på rødlistede fjellryper og liryper utgjør et klart flertall av fuglene man jakter på nasjonalt.

Kommentar: Jakt på småvilt og storvilt har lang tradisjon i Norge. At li- og fjellrype havnet inn på rødlista som nær truet ved siste revisjon, skyldes kriteriesettet for vurdering av artenes bestandsutvikling, blant annet skal man vurdere fangstutviklingen over tid. Det denne vurderingsmetoden ikke tar tilstrekkelig høyde for, er at i de siste 15-år har det blitt langt vanligere å innføre beskatningsreguleringer (dags, ukes, eller sesongkvoter) i rypejakten. Enkelte eiendommer har dagskvoter på 1-2 ryper per dag. Dette har medført at antall ryper skutt per år har sunket betraktelig. Således kan bestandsutviklingen synes å være vedvarende negativ, dersom man legger til grunn at antall skutte ryper reflekterer faktisk bestandsstørrelse. Flere studier har vist at denne antagelsen ikke nødvendigvis stemmer for rype¹², blant annet forutsetter det at jaktinnsatsen er lik mellom år. I tillegg var det mange områder som stengte for rypejakt når bestanden var lav i denne tidsperioden. Dette påvirker også den samlede rypefangsten. Samtidig gjennomføres det årlig nasjonale bestandsregistreringer av lirype før jaktstart, så rypene er relativt godt overvåket over hele landet og vil lite trolig bli utryddet på lang sikt.

Påstand: Her er det opplagt at fuglene settes ut blir utsatt for unødige belastninger. Først fra fuglehundklubber/jegere, senere gjennom påkjenninger miljøet gir fuglen.

Kommentar: Se svar under NOAH pkt. 2, det drives ikke jakt på de utsatte fuglene. Alle viltlevende individer vil bli utsatt for påkjenninger og belastninger i det daglige. Det er slik naturen er.

---

¹² http://utmark.nina.no/portals/utmark/utmark_old/utgivelser/pub/2013-2b/fagfelle/Andersen_Kaltenborn_Utmark_2013-2b.html

Påstand: Fasaner synes ikke tilpasset klimatiske forhold i Norge. At fasaner ikke er godt tilpasset en vill tilværelse i Norge er godt dokumentert og kjent.

Kommentar: Dette synes å være en underlig påstand fra NOF. Fasaner trives godt flere steder i Norge, spesielt i kyststrøkene. Vi kjenner ikke til dokumentasjon som viser til det motsatte. Se også beskrivelse av arten på Norsk Ornitologisk Forening sine egne hjemmesider (http://www.birdlife.no/fuglekunnskap/fugleatlas/index.php?taxon_id=4156), og artsdatabankens vurdering av spredningspotensial (50 år frem i tid). Vi kan legge til at det er mange arter som naturlig begrenses av klimatiske forhold, på lik linje med rapphøns og fasaner. Se også figur 3, som viser at mange fuglearter gradvis endrer utbredelsesområde i nordlig retning. Dette må sees på som en del av en naturlig prosess som ikke lar seg reversere. Vi kan jo også nevne at Rogaland FHK i år velger å ikke sette ut fugl, selv om slik tillatelse er gitt av MD. Dette på grunn av at klubben i år velger å arrangere prøve på fugl som er naturlig rekruttert, da de mener at bestanden av fasan er tilstrekkelig stor i området de disponerer. Østfold FHK setter også ut mindre fugl enn omsøkt i 2018. Dette fordi klubben har observert en god del fugl som har overvintret, og utsettingsbehovet er dermed mindre enn antatt.

Påstand: MD henviser til MT til at utryddingstruede dyrearter er i lovens forarbeider nevnt som et eksempel på et viktig samfunnsmessig formål, der utsetting av dyr fra oppdrett i naturen kan rettferdiggjøres. Slike forhold foreligger ikke her, og kan dermed ikke legitimere at oppdrettede dyr utsettes for den belastningen det er å settes ut i naturen.

Kommentar: Det oppdrettes fjellrev for utsetting fordi den er utryddingstruet. Rapphøne er også nær utryddet (regionalt utdødd) og bestanden bør derfor forsøkes ivaretatt gjennom utsettinger. Rapphøne er også en god indikatorart for miljøtilstanden i kulturlandskapet. At den har problemer med å etablere seg i de sørlige deler av Norge, tyder på at miljøtilstanden i kulturlandskapet har forbedringspotensial med tanke på biologisk mangfold. Se også svar til NOAH pkt. 4

Påstand: Det er etter vår mening ikke godt dokumenterte holdepunkter for at fuglene som nå er satt ut, har bedre evne til overlevelse i naturen enn stökkendene fra oppdrett

Kommentar: Metodene for utsetting, preging, biotopfremmende tiltak og kontroll av smårovvilt er godt dokumentert i andre land i Europa. Se referanser oppgitt i svar til NOAH pkt. 2 og 5. «Lavlandinstruksen» som nå er utarbeidet bygger på vitenskapelig kunnskap som skal bidra til å øke overlevelse hos utsatt fugl.

Påstand: Av hensynet til naturmangfoldet er en slik overlevelse heller ikke ønskelig...

Kommentar: Historisk sett er det ingen fare for naturmangfoldet hva gjelder utsetting av fasan og rapphøns. Fra og med 2016 er det krav om å søke MD om utsetting slik at man har

en god kontroll på omfanget av denne virksomheten. Fuglehundklubbenes Forbund støtter dette.

Påstand: Det er naturlig at antall predatorer øker i området til et nivå som igjen påvirker naturlig viltlevende arter ved lokalitetene.

Kommentar: Dette er ikke dokumentert, men en teoretisk mulighet. Trolig er effekten det motsatte. I områdene det settes ut fugl er det aktiv bekjempelse av smårovvilt, noe som også gagnar mange andre arter i nærliggende områder. Aktiv bekjempelse av smårovvilt er godt dokumentert bl.a. i Storbritannia hvor truede arter som Storspove nå er på fremgang igjen takket være smårovviltkontroll (inkl. ravn). Det samme gjelder hekkesuksessen til dverggås på Varangerhalvøya, der Statens naturoppsyn (SNO) har drevet aktiv bekjempelse av rødvilt for å hjelpe fjellreven til å re-etablere seg. Det finnes en rekke studier som viser at å regulere bestanden av smårovvilt kan gi positive effekter på overlevelse hos de artene man ønsker å hjelpe¹³.

Påstand: NOF mener at man må regne med konflikter med fredet rovfugl ved utsetting av fugl hvor førstnevnte blir fjernet ulovlig.

Kommentar: Dette er en udokumentert påstand, og som vi mener det ikke er belegg for.

Påstand: Fare for smitte for fugler i fangenskap eller der det befinner seg større populasjoner.

Kommentar: Se svar til NOAH pkt 3. Fuglene behandles for hakeorm før de forlater oppdrettsfarmen. I løpet av de årene som det har vært satt ut fugl for trening eller prøver, er det ingen eksempler på at disse fuglene har spredt noen form for smitte til viltlevende arter. Artsdatabankens vurdering når det gjelder overføring av parasitter og patogener er som tidligere nevnt «ingen kjent effekt». Det er heller ingen steder hvor raphøns eller fasan vil settes ut i store konsentrasjoner.

Kommentarer til Dyrenes rett sin klage

Her vil mange av punktene være helt eller delvis besvart i kommentarer gitt over, så vi kommenterer noen momenter som ikke er kommentert spesielt tidligere.

Påstand: Små og sporadiske bestander av fasaner og raphøns, selv etter flere tiår med omfattende utsetting tyder også på at dødeligheten for de utsatte fuglene er høy.

Kommentar: For flere fugle- og insektarter i kulturlandskapet har det vært store utfordringer spesielt knyttet til landbrukets driftsmåter og nedbygging av arealer (gradvis habitatfragmentering, med manglende konnektivitet som resultat). Dødeligheten hos de fleste pattedyr og fuglearter som produserer mer enn 4-5 avkom er ofte naturlig høy, gjerne kombinert med kort generasjonstid

---

¹³ Marcström, V., R. E. Kenward, and E. Engren. 1988. The impact of predation on boreal tetraonids during vole cycles: an experimental study.-. *Journal of Animal Ecology* 57:859–872.

(tenderer mot å ha en r-selektert livshistoriestrategi, sammenlignet med arter som lever lenge og får få avkom (såkalt k-selektert livshistoriestrategi). Se også kommentar til NOAH pkt 2.

Påstand: Det kommer tydelig frem at formålet med utsettingen ikke rettfærdiggjør lidelsene som fuglene utsettes for.

Kommentar: Dyrevelferden skal alltid ivaretas. Fuglene utsettes ikke for unødige lidelser.

Påstand: Det stilles spørsmål om tiltak for å hindre at fuglene ikke sulter eller fryser i hjel om vinteren

Kommentar: Viser til instruks utarbeidet av FKF i samarbeid med MD.

Påstand: Kritiske til utsetningsdato

Kommentar: Fuglene preges i en lengre periode i terrenget før utsetting. Spørsmålet er besvart tidligere i dokumentet.